

Novinářská práce v krizových oblastech a v krizových situacích

Dobrin Stojčev

1 Práce v krizových oblastech

Krizová oblast bývá charakterizována hrozícím nebo probíhajícím ozbrojeným konfliktem znesvářených stran. Tato skutečnost sice vzbuzuje zájem veřejnosti o informace a zájem médií o to tyto informace získat a veřejnosti poskytnout, na druhou stranu však takové prostředí přináší řadu rizik, které je vhodné znát a pokud možno se jich vyvarovat.

1.1 Úloha novinářů a médií ve zpravodajství v krizové oblasti

Mnoho médií se spokojí s převzatým zpravodajstvím z velkých agentur, které mají v oblastech díky prostředkům a znalosti prostředí zázemí a reportéři bývají často součástí bojových jednotek – viz například první válka v Perském zálivu v roce 1991. Kromě Petera Arnetta, který jediný zůstal v Bagdádu, přinášeli ostatní pouze „sterilní“ záběry záznamu výbuchů na satelitech a kamerách. To samozřejmě vede k odosobnění situace v oblasti. Proto lze považovat potřebu médií i novinářů samotných přinést přímé, nezprostředkované informace za oprávněnou.

1.2 Nejčastější rizika při práci a jak se jich vyvarovat

Pokud již konflikt probíhá, bývá velmi obtížné dostat se „na frontu“. Takovou volnost měli novináři naposledy v prakticky neomezeném rozsahu při konfliktu USA ve Vietnamu, od té doby bývají omezení přísná. Není tedy možné volně se pohybovat v bojové zóně a s kolegy jsme se o tom přesvědčili na vlastní oči v roce 2008 v Izraeli při naší snaze dostat se do pásma Gazy. Přes značnou benevolenci a minimální omezení ze strany izraelských úřadů bylo pro přístup do pásma Gazy nutné získat zvláštní akreditaci a její pořízení bylo velmi komplikované a nebylo v našich časových možnostech reálné. V Gaze v tu dobu nabírala na intenzitě činnost teroristické organizace Hamás a krátce po našem odjezdu ze země provedla do oblasti izraelská armáda invazi známou jako „Operace Lité olovo“.

V některých oblastech pořádají armády, bojůvky či guerrily jakési „novinářské zájezdy“, kdy autobus naloží novináře sídlící v hotelu

v zázemí a odveze je do určité oblasti, kde se před nimi za dodržení určitých bezpečnostních norem odehraje bojová scéna. Lze samozřejmě polemizovat o tom, jak moc autentické takto pořízené záznamy či reportáže jsou. Nicméně mnoho jiných možností není a volní, nezávislí novináři jich mají velmi málo.

Mnohem větší prostor pro novináře nabízejí oblasti, kde konflikt teprve hrozí a schyluje se k němu, či oblasti, kde neprobíhá válka v obecně známém slova smyslu, ale konflikt se drobí na jednotlivé lokální incidenty. Typickou ukázkou takové situace je palestinské autonomní území v Izraeli, Západní břeh Jordánu, neboli Judea a Samaří. V době našeho pobytu a v podstatě dodnes izraelské úřady pohyb novinářů a cizinců vůbec nijak neomezují. Přesto je důležité situaci nepodcenit a vyhnout se zbytečným rizikům.

Jedna ze zásad je získat pokud možno co největší množství informací o situaci v lokalitě, kterou hodláme prozkoumat. K tomu je vhodné komunikovat nejen s úřady, ale i s místními obyvateli, v našem konkrétním případě jsme hovořili jak s Palestinci, tak se židovskými osadníky v oblasti Západního břehu Jordánu. Pro úspěšnou komunikaci s oběma stranami je nutné získat si jejich důvěru a neburcovat už tak zostřené emoce v lidech, s nimiž hovoříme. Řečeno s nadsázkou, chystáme-li se mezi židovské osadníky, nevezmeme si tričko s nápisem „Free Palestina“ a v palestinské čtvrti Hebronu se nebudeme pohybovat s jarmulkou a v košili s nápisem „Stay together with Israel“. Nefungovalo by to ani naopak, lidé bývají podezíraví a jediná cesta, jak je přimět k hovoru, je dávat sice najevo účast s případným utrpením a strastmi, které konflikt přináší, ale ne horlivě přitakávat. Přílišné projevy náklonnosti obvykle vzbudí nedůvěru.

Prostí obyvatelé obou stran mají obvykle tendenci komunikovat, postěžovat si na situaci a na problémy, které přináší. Bývají dobrým zdrojem informací a lidských příběhů, jedni si často stěžují na druhé. To bývá výhoda oproti oficiálním zdrojům, jako je armáda či úřady, ty tak komunikativní nebývají. V celém území Západního břehu Jordánu, ale i v jiných regionech, bylo obvykle snadné navázat s lidmi kontakt.

Je ještě jeden důvod, proč je důležité informace o lokalitě z nejrůznějších zdrojů získávat. Hodláme se pohybovat v terénu a cestujeme nejrůznějším způsobem. Autobusy či vlakem tam, kde to lze. Pak se můžeme dopravovat pěšky, stopem či taxíkem. Informace o poměrech se stopováním nám konkrétně velmi pomohly. Na Západním břehu Jordánu jsme na radu místních pro přílišné riziko stopem nejezdili,

naopak jsme využívali mimořádně levné taxíky. Stopem jsme naopak hojně jezdili v ostatních oblastech, například na Golanských výšinách, kde jsou taxíky drahé a stop bezpečný a velmi snadný. Neméně důležité byly informace místních a vojáků důležité pro přesuny pěšky. Terén může být členitý a při delších přesunech, kde jiná alternativa není, je nutné v neznámém prostředí znát co nejvíce podrobností. Zůstaneme-li pro příklad v Izraeli, velmi nám pomohly informace základní, jako kde najít zdroj vody, kde které osady, často nezanesené v mapách, kde se dá koupit jídlo a podobně. Neméně důležité jsou bezpečnostní informace. V Golanských výšinách je množství neoznačených minových polí, bez informací o nich by byl pohyb zbytečně riskantní a neúměrně by zvedal celkové riziko práce v regionu, kde faktický konflikt neprobíhá, neboť jej obývají pouze židovští osadníci a Drúzové, vůči Izraeli loajální.

Naopak v Hebronu, tradičně místu s nejčastějším výskytem ozbrojených konfliktů mezi palestinskými obyvateli a židovskými osadníky, byly informace obou stran a armády, stojící uprostřed a blokuující obě znesvářené strany, neocenitelné pro bezpečný pohyb na hranici palestinské a židovské čtvrti. Jednou ze zásad, která se osvědčila i v této situaci, byla, že novinář má na první pohled vypadat jako novinář, nemá se snažit „být nenápadný“. V cizím prostředí to není téměř možné a novinář se v případě, že nebude jasná jeho příslušnost k profesi vystavuje riziku, že na něj někdo zaútočí z nevědomosti v domněnku, že je příslušníkem „té druhé“ strany. Neocenitelnou pomocí byla rada jednoho z izraelských důstojníků. „Když už tam musíte, držte v jedné ruce foťák, v druhé průkaz novináře. Jinak po vás židovská domobrana vystřelí nebo na vás Palestinci hodí zápalnou láhev“, řekl důstojník v situaci, kdy jsme chtěli vyfotit liduprázdné zbarikádované ulice na hranici čtvrtí.

V mnoha situacích je důležitá i rychlost předávaných informací. Ne vždy máme sebou notebook a možnost připojení k internetu, jednou ze základních informací, kterou je vhodné získat předem, je třeba to, kde je nejbližší funkční internet či telefon tam, kde nefungují operátoři mobilních sítí.

1.3 Specifika práce novinářky-ženy v muslimských oblastech

Mnoho známých ohnisek krize leží právě v oblastech, kde převládající náboženství je právě islám. Tam je třeba dodržovat jisté zásady, které pohyb a práci novinářky v oblasti usnadní a sníží riziko vzniku zbytečných komplikací.

V těch nejortodoxnějších oblastech vůbec nebývá zvykem, aby se žena pohybovala sama bez doprovodu. U Evropanek místní toto sice vnímají tolerantněji, přesto by žena neměla putovat nikdy sama. Ideální je doprovod prověřeného, spolehlivého průvodce. Pokud to není možné, je vhodné, aby ženy chodily alespoň ve dvou. Dobrým řešením je začlenit se do větší skupiny, vysvětlit lidem situaci. Obecně se dá říci, že prostí lidé na arabských územích bývají družní a komunikativní a navázat s nimi kontakt nebývá složité.

Je důležité dodržovat určité zásady oblékání. Je nepřípustné nosit oděv, který odhaluje kolena a lokty. Ve větších městech u turistů to sice místní obvykle tolerují, ale bude-li žena novinářka pracovat v odlehlejších oblastech, riziko nepřátelského chování okolí je vysoké. Samozřejmostí je pokrývka hlavy – šátek nebo alespoň čepice, například kšiltovka. V nevhodném oblečení je také téměř jisté, že se žena (ale ani muž) nedostanou do objektů spojených s náboženstvím, jako jsou různé svatyně, mešity, chrámy a podobně.

Nevhodným oděvem lze vyvolat nevraživost i u jinak mírumilovného a přátelského obyvatelstva. Podobnou zkušenost jsme měli například mezi Drúzy na golanských výšinách. Jejich náboženství je sice odlišné od islámu, ale je velice podobné. Rozdíl tkví v podstatě v tom, že Drúzové věří v reinkarnaci a mají jiné proroky, než je muslimský Mohamed. Při návštěvě svatyně ležící u zříceniny hradu Nimrod kolega sklidil bouřlivou kritiku za to, že vešel do areálu svatyně v krátkých kalhotách s odhalenými koleny. Podobnou zkušenost jsme měli také v drúzském městečku Majdal Shams na úpatí hory Hermon na izraelsko libanonsko syrské hranici při pouhém pohybu po městě. Vždy je proto dobré získat co nejvíce informací o zvyklostech v regionu či městě, kde hodlá žena-novinářka pracovat. A také je třeba si uvědomit, že postavení ženy v muslimském světě je odlišné od feminizovaného západního světa a míra tolerance vůči prohřeškům je mnohem menší než u mužů.

Při práci v Izraeli jsme měli zajímavou zkušenost se dvěma ženami, Evropankami, které pracovaly na izraelském checkpointu u města Nábulus na Západním břehu Jordánu. Obě se věnovaly monitoringu chování izraelských vojáků vůči civilnímu obyvatelstvu pro jednu z mnoha nevládních organizací zabývajících se dodržováním lidských práv a přes velké vedro si nedovolily porušit pravidla oblékání. Z rozhovoru s nimi vyplynulo, že by se vystavily riziku ataků ze stran obyvatel, jejichž zájmy hájily.

Že se postoj místních obyvatel může měnit i na relativně nepatrných vzdálenostech dokazuje další naše zkušenost z Izraele. Ve východní (arabské) části Jeruzaléma jsme registrovali, že místní obyvatelky sice obvykle nosí šátky na hlavě a šaty, které důsledně zahalují celé tělo, ale jen málo z nich mívá zahalenou tvář. Pohyb bělošských turistek vnímali místní neutrálně. Jen pár kilometrů odtud v palestinském sídle Azzaríja byla situace diametrálně odlišná. Téměř všechny ženy chodily se zahaleným obličejem a mužským doprovodem. Chování místních obyvatel k nám jako Evropanům bylo více než nevraživé.

Důležité je vždy si uvědomit, že žena je v islámu vnímána jako tvor mužům podřízený a často je přípustné a obvyklé ženu trestat za nevhodné chování bitím. Fyzické útoky proto nejsou žádnou výjimkou a netýká se to zdaleka jen manželek muslimů.

Při práci v oblasti konfliktu, zvláště v místě, kde je obzvlášť napjatá situace a šarvátka bezprostředně hrozí či probíhá, platí obecné pravidlo pro novináře, ať je to žena či muž. Je lepší dát najevo svou profesi, tzn. Neskryvat atributy profese, jako je fotoaparát či kamera. Vhodné je označení vesty „Press“. Opatření zabrání případné záměně novináře či novinářky za příslušníka „druhé strany“ a omezí možnost zákeřného útoku ze zálohy. Navíc obvykle platí, že novináři se příslušníci znesvářených stran rádi svěří a „postěžují“ si na „ty druhé“ či na svou situaci. Tato strategie se nám mnohokrát osvědčila jak na Západním břehu Jordánu, tak kolem Gazy.

2. Práce v krizových situacích mimo oblasti krize

Do krizové situace se může novinář dostat i v oblastech, kde by je nečekal, třeba na domácí půdě. Mohou to být různé demonstrace a následné střety různých znesvářených stran, situace vyplývající z investigativní činnosti novináře a podobně.

V takových situacích je třeba postupovat stejně obezřetně jako v krizových oblastech, připravit si všechny dostupné informace dopředu, je-li to možné. V roce 1999 jsme s kolegou byli přítomni zátahu na producenty dětské pornografie v areálu starého cukrovaru v Roudnici nad Labem. Zdrželi jsme se tam déle, než jsme předpokládali, kvůli záběrům z místa natáčení pornografických scén. Mezitím areál opustili policisté a my se brzy stali terčem pronásledování skupiny Romů, která pravděpodobně patřila ke gangu producentů dětského porna. Jen díky přípravě únikové trasy jsme utekli, aniž bychom museli absolvovat

hrozící potyčku. Přitom zprvu nic nenasvědčovalo tomu, že vyvstane riziko napadení, na místě jsme byli spolu s policisty.

Literatura

Arnett, Peter: S nasazením života; od Vietnamu po Bagdád – 35 let na válečných polích (1996)

Možné otázky

Otázka 1:

Při práci v oblasti krize se musí novinář v terénu pohybovat:

- a) nenápadně, musí se snažit splynout s davem
- b) musí být zřetelné, že je novinář, vhodné je označení na svršku, typická výbava – fotoaparát atd.

Otázka 2:

Při styku s místními obyvateli vhodné:

- a) většinou navázat kontakt, dostat z místních lidí co nejvíce informací o prostředí, situaci apod.
- b) komunikaci se spíše vyhnout, nesnažit se kontaktovat neznámé lidi, s nimiž přicházíme do styku